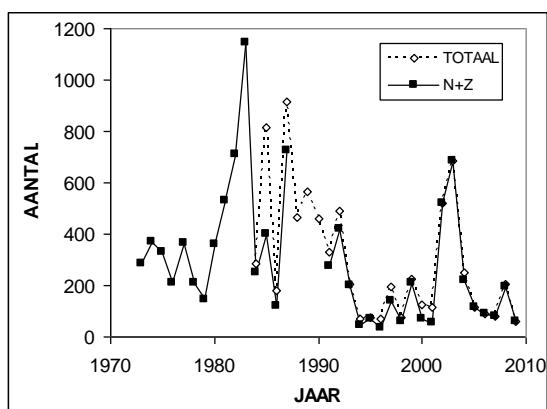

Het voorkomen van de Kemphaan in de westelijke Eempolders

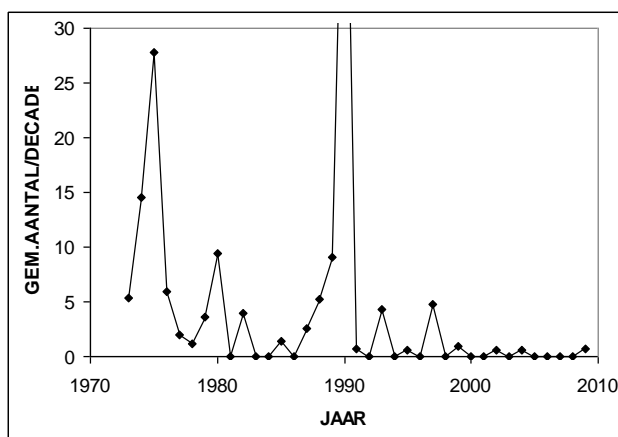
Tot in de jaren zeventig stonden de Eempolders bij vogelaars vooral bekend om de grote aantallen Kemphanen die er broedden. Op een aantal plaatsen was het baltsen van de hanen op de zogenaamde lek goed te zien. In mijn woonplaats Baarn kom ik nog regelmatig mensen tegen die geen vogelaar zijn, maar wel vertellen dat ze vroeger in het voorjaar naar het baltsen gingen kijken. Dat zijn dan wel ouderen, want toen de Eempoldertellingen in 1973 begonnen was de beste tijd allang voorbij. Uit inventarisaties van weidevogels uit die tijd blijkt dat er in de vroege jaren zeventig nog wel een paar leks waren die echter in enkele jaren stuk voor stuk verdwenen.

Als we naar de totale aantallen waargenomen Kemphanen kijken zien we grote schommelingen. De grafiek suggereert een toename in de jaren tachtig. Daarna volgt een sterke afname en vanaf halverwege de jaren negentig zijn de aantallen in de meeste jaren duidelijk lager dan voor die tijd. Dit lijkt in tegenspraak met het hierboven geschetste beeld.

Figuur 1. Totaal aantal getelde Kemphanen per jaar. De getrokken lijn geeft de aantallen zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale aantallen.

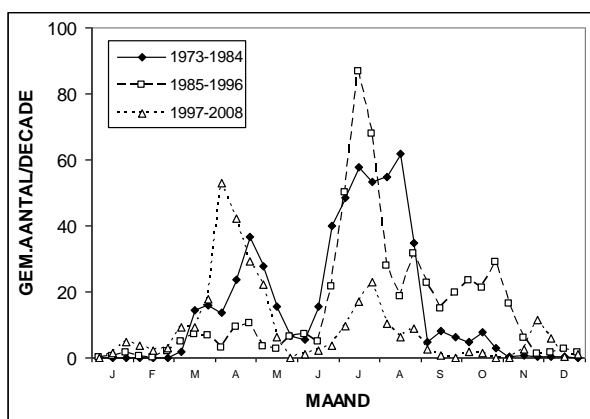
Het gaat echter bij de totale aantallen niet alleen om broedvogels, maar vooral ook om doortrekkende vogels die broeden in noordoost Europa. Om de ontwikkeling van onze broedvogel populatie te kunnen schatten moeten we kijken naar de tijd van het jaar zonder trek. Bij Kemphanen is dat een probleem want het blijkt dat het einde van de voorjaars trek bijna samenvalt met het begin van de najaars trek. Volgens de trekvogelgegevens is er alleen tussen eind mei en begin juni een korte periode zonder trek. Bij de Eempoldertellingen is midden in die periode in 1990 een groep van 93 Kemphanen gezien. Een zo grote groep kan in dat jaar zeker niet uit plaatselijke broedvogels bestaan hebben. Zelfs deze getallen moeten we dus met veel reserve bekijken.

Figuur 2. Gemiddeld aantal getelde Kemphanen in de periode eind mei en begin juni per jaar.

Grafiek 2 laat zien dat in de allereerste jaren er ieder jaar Kemphanen waargenomen werden in de genoemde periode. Rond 1985 is er een minimum, daarna nemen de aantallen eerst weer toe om daarna weer te dalen. De laatste tien jaar zijn er rond begin juni nauwelijks meer waarnemingen. De hoge piek in 1990 komt natuurlijk door de grote groep die in dat jaar is gezien.

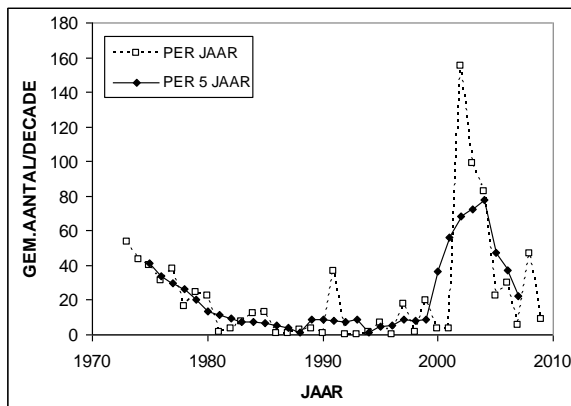
De ontwikkeling is duidelijk verschillend over de telgebieden. Alleen in de eerste paar jaar zijn er waarnemingen in de Zuidpolder te Veld. In het telgebied Noord (Noordpolder te Veld en Maatpolder) zijn er bijna geen waarnemingen meer na de vroege tachtiger jaren. De toename rond 1985 komt doordat we vanaf 1984 ook de Oostermeent zijn gaan tellen. Bijna alle waarnemingen in eind mei en begin juni sinds dat jaar zijn daar gedaan. De resultaten kloppen met de uitkomsten van inventarisaties. Die geven aan dat de Kemphaan het eerst verdwenen is uit de Zuidpolder te Veld en zich in de Oostermeent nog het langst heeft gehandhaafd. De laatste jaren zijn er trouwens aanwijzingen dat er zo nu en dan enkele Kemphanen in het reservaat broeden. Onze tellingen zijn niet geschikt voor het monitoren van schuwe en schaarse soorten broedvogels, vandaar dat ze niet in onze resultaten te zien zijn.

Figuur 3. Gemiddeld aantal Kemphanen per decade voor drie periodes van twaalf jaar.

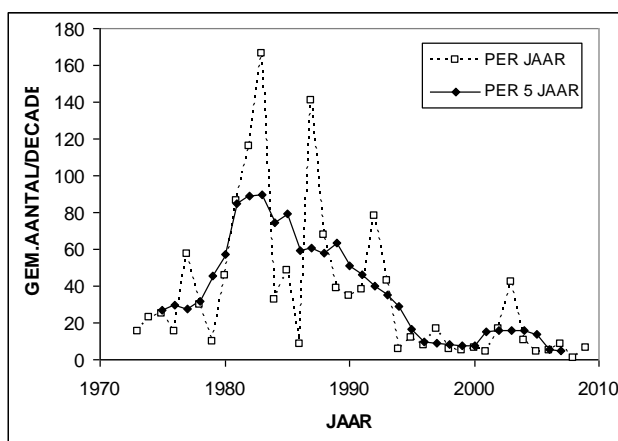
Uit figuur 3, die de verdeling over het jaar toont, blijkt dat zelfs bij het begin van de tellingen de Kemphaan voor en na begin juni veel meer voorkwam dan in die periode. Ook toen was hij dus al hoofdzakelijk doortrekker. Er zijn zelfs wat waarnemingen uit de winter, maar de Kemphaan kan zeker geen regelmatige wintergast genoemd worden. De aantallen op de trek zijn in de loop der jaren nogal veranderd. Figuur 4 geeft de gemiddelde aantallen per jaar in april, de maand waarin de sterkste voorjaarstrek optreedt. Omdat de aantallen nogal variëren

doordat er soms grote groepen gezien worden heb ik ook het lopend gemiddelde over vijf jaar in de grafiek gezet.

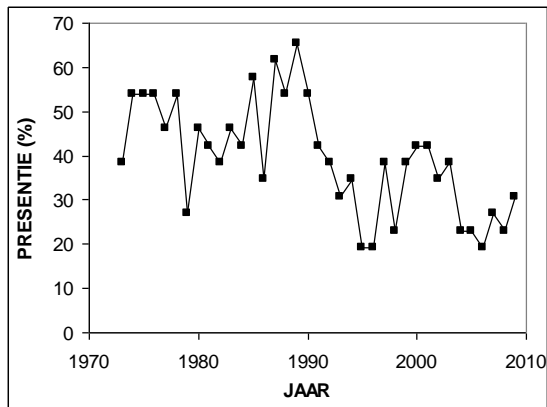
Figuur 4. Gemiddeld aantal Kemphanen per decade voor de maand april per jaar en het lopend gemiddelde over vijf jaar.

We zien een geleidelijke afname tot midden jaren tachtig daarna blijven de aantallen ongeveer gelijk tot ze in 2001 opeens sterk stijgen. Daarna nemen de aantallen weer af, maar ze lijken nog steeds hoger te liggen dan tussen 1985 en 2000. Een toename van de aantallen in het vroege voorjaar vinden we ook voor andere soorten weidevogels zoals Grutto en Kievit. Het gaat dan om grote troepen van vooral doortrekkers die zich verzamelen bij de plasjes in het reservaat. Mogelijk is bij de Kemphanen hetzelfde aan de hand, al liggen de maxima voor hen later in het jaar. In ieder geval zien wij de grote aantallen in het deelgebied Noord, dus in of bij het reservaat.

Figuur 5. Gemiddeld aantal Kemphanen per decade voor de maanden juli en augustus. Ook het lopend gemiddelde over vijf jaar wordt gegeven.

Heel anders is de ontwikkeling van de najaarstrek. Hier kijken we in figuur 5 naar de maanden juli en augustus. Tot begin jaren tachtig zien we hier een toename die daarna omslaat in een afname. Vanaf 1995 blijven de aantallen ongeveer constant opeen laag peil. Dit betekent dat terwijl in het begin van de tellingen de najaarstrek veel groter was dan de voorjaarstrek tegenwoordig het omgekeerde het geval is.

Figuur 6. Presentie van de Kemphaan per jaar

Alles bij elkaar is de Kemphaan niet alleen als broedvogel bijna verdwenen maar ook het totale aantal doortrekkers lijkt verminderd te zijn. Omdat deze soort vaak in relatief grote groepen wordt waargenomen is er nogal wat spreiding tussen de jaren. In dit soort gevallen geeft de presentie (het percentage van de tellingen waarbij een soort wordt gezien) vaak een indruk over de ontwikkeling. Uit figuur 6 blijkt dat de presentie min of meer constant blijft rond de 50% tot ongeveer 1990 en daarna snel afneemt en rond ongeveer 25% stabiliseert. Dit suggereert dat het aantal groepen Kemphanen dat de Eempolders aandoet door de landinrichting is afgenomen. Deze trend is ook enigszins zichtbaar in figuur 1, maar door de grote variaties tussen de jaren minder duidelijk.

Referenties

- Jonkers, D.A., Kole, R.A. & Taapken, J, (red.) 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. VWG het Gooi en Omstreken, Hilversum
- Vogelzang, F, 2002, Kemphaan *Philomachus pugnax* p.124 in LWVT/SOVON 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co., Haarlem